

ВИЗНАННЯ, ОЦІНКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ RECOGNITION, EVALUATION AND CLASSIFICATION OF INTANGIBLE ASSETS

У статті розкрито сутність поняття «нематеріальні активи». Розглянуто нормативно-правову базу щодо обліку нематеріальних активів. Виявлено проблеми, пов'язані з оцінюванням та класифікацією, а також запропоновано шляхи їх вирішення. Подано класифікацію нематеріальних активів відповідно до цілей бухгалтерського обліку та економічного аналізу.

Ключові слова: активи підприємства, нематеріальні активи, оцінка, класифікація, облік нематеріальних активів, інтелектуальна власність, немонетарні активи.

В статті раскрыта сущность понятия «нематериальные активы». Рассмотрена нормативно-правовая база касательно учета нематериальных активов. Выявлены проблемы, связанные с оценением и классификацией, а также предложены пути их решения. Предоставлена классификация нематериальных активов согласно целям бухгалтерского учета и экономического анализа.

Ключевые слова: активы предприятия, нематериальные активы, оценка, класси-

фикация, учет нематериальных активов, интеллектуальная собственность, немонетарные активы.

The article describes the concept of intangible assets as an economic category and their accounting, disclosure of functions, valuation and recognition of intangible assets in the accounting system as a factor for increasing the profit of enterprises. A comparative analysis of the valuation of intangible assets based on different approaches was carried out. New approaches to the recognition of intangible assets and methodical recommendations concerning introduction of the methodology of their estimation to increase the efficiency of the enterprise activity are offered. Measures to determine the optimal level of intangible assets are outlined. Classification of intangible assets in accordance with the purposes of accounting and economic analysis is presented.

Key words: company assets, intangible assets, estimation, classification, legislation, accounting of intangible assets, intellectual property, non-monetary assets.

УДК 657.421.3

Шинкаренко А.В.

к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування

Кропивницький інститут державного та муніципального управління

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України все більше підприємств беруть активну участь у розробленні та впровадженні до процесу своєї діяльності об'єктів нематеріальних активів. Їх наявність у складі ресурсів підприємства є запорукою збільшення його ринкової вартості, підвищення інвестиційної привабливості та забезпечення захисту прав господарюючого суб'єкта.

Нематеріальні активи є важливим об'єктом бухгалтерського обліку за своїми характеристиками, складом, рівнем впливу на результати господарської діяльності та фінансовий стан підприємства. З огляду на тенденції розвитку світових ринків нематеріальні активи виступають головним каталізатором створення вартості підприємства, а їх частка в структурі капіталу постійно зростає. Недосконалість законодавчої бази та класифікації об'єктів нематеріальних активів, розширення сфери використання нематеріальних активів, недостатнє розроблення методики оцінювання зумовлюють потребу вдосконалення їх обліку. Саме ці проблеми зумовлюють актуальність вибраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем обліку нематеріальних активів присвячені праці таких вчених, як Т.М. Банасько, І.А. Бігдан, Ю.І. Бородін, Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, В.Д. Гладунов, В.О. Добровський, І.І. Криштоп, М.В. Кужельний, В.Г. Лінник, Т.В. Польова, В.В. Сопко, В.О. Шевчук, С.В. Шульга. Проте, незважаючи на значну кількість публікацій, проблеми обліку нематеріальних активів залиша-

ються актуальними та потребують вирішення з урахуванням сучасного стану розвитку.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні поняття нематеріальних активів, аналізуванні проблем обліку нематеріальних активів, класифікації та визначенні впливу нематеріальних активів на фінансові результати діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан розвитку вітчизняної та світової економіки характеризується підвищенням рівня інформатизації суспільства, появою нових форм інтелектуальної власності. Інтеграція у світовий фінансовий простір обумовлює потребу поглиблення інноваційних процесів, що спричиняє зростання значимості інтелектуальної складової ресурсів суб'єктів господарювання. Спостерігається тенденція до збільшення частки нематеріальних активів у структурі активів вітчизняних підприємств, установ та організацій.

Облік будь-якого об'єкта розпочинається з визначення його змісту. Доцільно зауважити, що в науковій літературі немає єдиного підходу до трактування категорії нематеріальних активів. Зокрема, більшість визначень наводиться саме в економічній літературі (табл. 1).

Так, О.В. Лишиленко розрізняє поняття «нематеріальні ресурси» та «нематеріальні активи» [1], що дало змогу автору визначити нематеріальні активи як категорію, що виникає внаслідок володіння правами на об'єкти інтелектуальної власності або обмежені природні ресурси для використання в господарській діяльності задля отримання

Визначення нематеріальних активів в економічній літературі

Автор	Визначення
О.В. Лишиленко [1]	Це доступ до прав власності автора, які захищені правами, «що самі по собі і є нематеріальними активами».
Н.М. Хорунжак [2], Л.З. Шнейдман [3], Н.Н. Грабова [4], Н.М. Ткаченко [5]	Умовна вартість об'єктів промислової та інтелектуальної власності, а також права користування землею, водними та іншими природними ресурсами.
В.П. Завгородній, В.Я. Савченко [6]	Довгострокові витрати, які повинні приносити дохід протягом певного періоду.
В.Ф. Палій, В.В. Палій [7]	Об'єкти майна, що не мають матеріально-речового змісту або зміст яких не має вирішального значення для його продуктивного використання, або не розглядається через юридичну обмеженість.
В.М. Диба [8]	Немонетарні активи довгострокового використання, що не мають матеріально-речової форми або матеріальна форма яких не має істотного значення для їхнього використання в господарській діяльності. Однак вони мають вартісну оцінку, можуть бути ідентифіковані та здатні забезпечувати підприємству економічну вигоду.
В.В. Сатовський [9], Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл [10]	Необоротні довгострокові активи, які не мають матеріальної форми, але мають вартість і можуть приносити підприємству прибуток.
В.М. Жук [11]	Об'єкти права інтелектуальної власності згідно з Цивільним кодексом України. Права користування, що, згідно із законодавством, можуть бути визнані нематеріальними активами.

прибутку. Виходить, що нематеріальний ресурс – це немайнава категорія, яка характеризує виробничий потенціал підприємства.

Визначення групою авторів (Н.М. Хорунжак [2], Л.З. Шнейдман [3], Н.Н. Грабова [4], Н.М. Ткаченко [5]) нематеріальних активів як умовної вартості, на наш погляд, не зовсім коректне, оскільки умовна вартість означає, що об'єкт не можна оцінити, що, по-перше, не відповідає самому визначенню активу, а по-друге, звужує склад нематеріальних активів.

Ототожнення В.П. Завгороднім і В.Я. Савченко [6] нематеріальних активів з довгостроковими витратами, на наш погляд, не зовсім логічне. Нематеріальні активи є одним з видів майна, вартість якого може формуватися з огляду на ці витрати, а довгострокові витрати можуть виникати також у зв'язку з придбанням інших необоротних активів.

Крім того, низку істотних недоліків містить визначення нематеріальних активів такими економістами, як В.Ф. Палій і В.В. Палій [7]. Тут не розкрито сутність поняття «нематеріальні активи» та їх роль у процесі використання, а формулювання «матеріально-речовий зміст не розглядається через юридичну обмеженість» є абстрактним і не цілком науковим.

Отже, з наведених вище визначень можна побачити, що нині більшість авторів розкриває нематеріальні активи з економічної точки зору як нематеріальні ресурси, що постають визначеними правами та перевагами, які дають змогу власнику здійснювати підприємницьку діяльність задля отримання економічних вигід.

З наведеного вище ми впевнились у відсутності однозначності щодо тлумачення науковцями

категорії «нематеріальні активи», проте наявна полеміка дає змогу виокремити основні ознаки, за якими об'єкт може бути віднесений до нематеріальних активів суб'єкта господарювання.

З точки зору бухгалтерського обліку національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку по-різному підходять до визначення нематеріального активу.

Згідно з МСФЗ 38 «Нематеріальні активи» нематеріальний актив – це ресурс, який підприємство контролює в результаті минулих подій та від якого планує отримати економічні вигоди в майбутньому [12].

Щодо національної облікової практики, то, згідно з П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», нематеріальний актив – це немонетарний актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством задля використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам [13].

Різні підходи до обліку нематеріальних активів за міжнародними та національними стандартами вимагають корегування складу нематеріальних активів під час трансформації звітності за П(С)БО у звітність, що відповідає вимогам МСФЗ.

Аналіз законодавчої бази показує, що нині відсутнє єдине розуміння сутності нематеріальних активів. Сьогодні нормативні документи вміщують багато різних визначень самого поняття нематеріальних активів. Наведемо, деякі з них.

1) Нематеріальні активи – це право власності на результати інтелектуальної діяльності, зокрема

промислової власності, а також інші аналогічні права, визнані об'єктом права власності (інтелектуальної власності), право користування майном та майновими правами платника податку в установленому законодавством порядку, зокрема набуті в установленому законодавством порядку права користування природними ресурсами, майном та майновими правами [14].

2) Нематеріальні активи – це об'єкти права інтелектуальної власності, інші об'єкти права власності користування [15].

3) Нематеріальними активами вважаються немонетарні активи, які не мають матеріальної форми та можуть бути ідентифіковані (незалежно від строку їх корисного використання (експлуатації) [16].

Таким чином, термін «нематеріальні активи» по-різному трактується в нормативних актах. Отже, неможливо сформулювати єдиний підхід до класифікації нематеріальних активів. В результаті практично неможливо врахувати всі особливості цього об'єкта обліку в обліковій політиці на етапі організації облікового процесу, що неодмінно позначається на якості звітної інформації.

Більшість нематеріальних активів ідентифікується неправильно або не ідентифікується загалом, недостатньо точно оцінюється, що призводить до викривлення оподаткованого прибутку та недостовірного відображення інформації в балансі та інших формах звітності. Саме тому ідентифікація та оцінювання нематеріальних активів складають підґрунтя достовірного бухгалтерського обліку.

Досліджуючи питання оцінювання нематеріальних активів, враховуємо те, що вони розглядаються як частина майна підприємства, яка не має матеріально уречевленої форми; активи довгострокового користування з терміном використання понад року; засіб отримання вигоди для підприємства, створення конкурентних переваг на ринку, що приносять дохід. При цьому їх можна аналізувати як сукупність невідчутних немонетарних факторів, що мають характер виключних прав та забезпечують одержання економічних вигід у майбутньому чи спираються на вимоги національних стандартів. Саме оцінювання є одним з найважливіших та найскладніших питань, які пов'язані з нематеріальними активами.

Здійснення оцінювання об'єктів нематеріальних активів є однією з найважливіших передумов формування достовірної та релевантної інформації системою бухгалтерського обліку. Загальні методологічні засади формування інформації в бухгалтерському обліку про нематеріальні активи визначені Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи». Загалом більшість дослідників з урахуванням вимог вітчизняного законодавства наголошує на необхідності

застосування таких видів оцінки, як первісна, амортизаційна, ліквідаційна, переоцінена, справедлива, залишкова вартість. При цьому кожний із зазначених видів оцінювання застосовується відповідно до певних господарських операцій в процесі руху об'єктів нематеріальних активів.

Проблемою сучасного обліку є здатність достовірно відображати інформацію про нематеріальні активи у фінансовій та інших видах звітності. Запорукою цього є процес визначення реальної науково-обґрунтованої цінності об'єкта нематеріальних активів, а саме оцінювання. Особливостями останньої є наявність цільового характеру та відсутність єдиного універсального методу. Достовірність та науково обґрунтована оцінка має особливе значення під час включення об'єктів інтелектуальної власності до статутного капіталу, злиття підприємств або поділу організації для визначення майнових частин у статутному капіталі, складання фінансової звітності, оцінювання застави під отримуваний кредит, визначення збитків під час виявлення порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо.

Практична проблема, пов'язана з оцінюванням нематеріальних активів, часто виникає під час проведення їх інвентаризації та виявлення тих, що не відображені на балансі підприємства. Відповідь на питання щодо правильного оцінювання таких об'єктів частково дають П(С)БО 8 та Національний стандарт 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності». Так, в основу визначення достовірної оцінки нематеріального активу може бути покладено витратний підхід. Останній ґрунтується на визначенні вартості витрат, необхідних для відтворення або заміщення об'єкта оцінювання [19]. За наявності інформації про витрати на придбання підприємством або створення власними силами подібних за функціональними можливостями, споживчими характеристиками та економічними показниками об'єктів можливим є використання методу заміщення. Особливої актуальності набудуватиме цей метод у разі відсутності основних первинних документів для взяття на облік нематеріальних активів (господарських договорів (угод) на їх придбання або створення; рахунків та документів, що підтверджують оплату права користування землею, водою та іншими природними ресурсами; патентів на сорт; свідоцтв на право займатись плеємною справою та інших організаційно-розпорядчих й облікових документів).

Вітчизняним законодавством передбачено декілька видів вартості об'єктів нематеріальних активів, таких як первісна, справедлива та переоцінена. Первісна вартість відображає історичну (фактичну) собівартість активів та складається з ціни (вартості) придбання (крім отриманих торговельних знижок), мита, непрямих податків, що не підлягають відшкодуванню, а також інших витрат,

безпосередньо пов'язаних з його придбанням та доведенням до стану, в якому він придатний для використання за призначенням [13]. Слід відзначити, що первісна вартість нематеріальних активів збільшується на суму витрат, якщо вони пов'язані з удосконаленням та покращенням їхніх можливостей або подовженням строку використання цих нематеріальних активів. Тобто понесення таких витрат сприятиме підвищенню попередньо очікуваних майбутніх економічних вигід. Відповідно до п. 18 П(С)БО 8 витрати, які понесені для підтримки об'єкта в придатному для подальшого використання стані та одержання очікуваного розміру майбутніх економічних вигід від його використання, включаються до складу витрат звітного періоду, тобто це витрати, які підтримують нематеріальний актив у діючому стані (наприклад, витрати поточного ремонту або технічного обслуговування основних засобів), списуються на поточні витрати. В процесі здійснення господарської діяльності часто виникають труднощі з віднесенням їх до відповідної категорії витрат, отже, достовірного відображення інформації щодо нематеріальних активів у відповідних формах фінансової звітності.

Щодо справедливої вартості, то, незважаючи на появу цього поняття в теорії та практиці обліку ще в 90-х роках, сьогодні питання оцінювання за справедливою вартістю викликають багато дискусій. Порядок здійснення оцінювання нематеріальних активів за справедливою вартістю законодавством повністю не врегульовано. У П(С)БО 8 «Нематеріальні активи» вказані лише умови, за яких повинна використовуватись оцінка за справедливою вартістю, однак щодо методики її визначення роз'яснення відсутні, відповідно, це викликає чимало ускладнень у практикуючих бухгалтерів.

Вартість нематеріальних активів може змінюватись, тому необхідно здійснювати їх переоцінку. Вона не є обов'язковим заходом, тому здійснюється тільки тими підприємствами, які зацікавлені у відображенні реального стану належних їм нематеріальних активів. В разі здійснення переоцінки виникають певні труднощі.

По-перше, здійснюється переоцінка за справедливою вартістю на дату балансу тільки тих нематеріальних активів, щодо яких існує активний ринок. По-друге, в разі переоцінки окремого об'єкта нематеріального активу необхідно переоцінювати всі інші активи групи, до якої належить цей нематеріальний актив (крім тих, щодо яких не існує активного ринку) [13]. Якщо підприємство бажає здійснити переоцінку права на винахід, то переоцінюються всі права на об'єкти цієї групи, щодо яких існує активний ринок, наприклад права на сорти рослин, породи тварин, ноу-хау. Такий підхід передбачає, що всі об'єкти однієї групи відображаються або за первісною, або за справедливою (ринковою) вартістю.

Після первісного визнання нематеріальні активи підлягають розподіленню відповідно до визначених бухгалтерським обліком ознак на певні класи (групи) тощо. Нематеріальні активи дуже неоднорідні за своїм складом, характером використання або експлуатації в процесі виробництва, ступенем впливу на фінансовий стан та результати господарської діяльності.

Чітка класифікація нематеріальних активів уможливорює формування потрібної номенклатури рахунків для їх фінансового обліку та розкриття інформації у фінансовій звітності, підвищення інформативності даних управлінського обліку, забезпечує врахування впливу всіх факторів на використання нематеріальних активів, дає змогу розробити стратегію інноваційного розвитку підприємства.

Проблема відображення нематеріальних активів у вітчизняній системі бухгалтерського обліку підприємства пов'язана з використанням недостатньо обґрунтованої для цілей бухгалтерського обліку класифікації, в межах якої нематеріальні активи обліковуються тільки з огляду на їхню правову форму без урахування їхньої економічної сутності.

Такий підхід приводить до виникнення низки проблем облікового та управлінського характеру, що стало основною причиною виникнення напряму наукового дослідження ефективної та раціональної класифікації нематеріальних активів, пристосованої до облікових потреб сучасного підприємства.

Класифікацію нематеріальних активів можна узагальнити в таких трьох групах, як права користування ресурсами та іншим майном; права на здійснення окремих видів діяльності; права на об'єкти інтелектуальної власності (рис. 1).

В інституціональному середовищі функція контролю стосовно нематеріальних цінностей є пріоритетним атрибутом їх визнання активом, тому в результаті передачі прав власності в обмін на корпоративні права виникають контрольовані підприємством активи. Для потреб обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком суб'єктів господарювання нематеріальні активи слід класифікувати за трьома новими ознаками, а саме за правом власності, правомочністю контролю та впливом на стратегічні результати діяльності суб'єкта господарювання (табл. 2).

Провівши аналіз наявних підходів до класифікації нематеріальних активів, встановили, що не всі з виділених авторами підходів доцільно використовувати в облікових процедурах, оскільки вони не впливають на методики бухгалтерського відображення таких активів, відповідно, не мають визначальної ролі з позиції бухгалтерського обліку та розкриття інформації у фінансовій звітності.

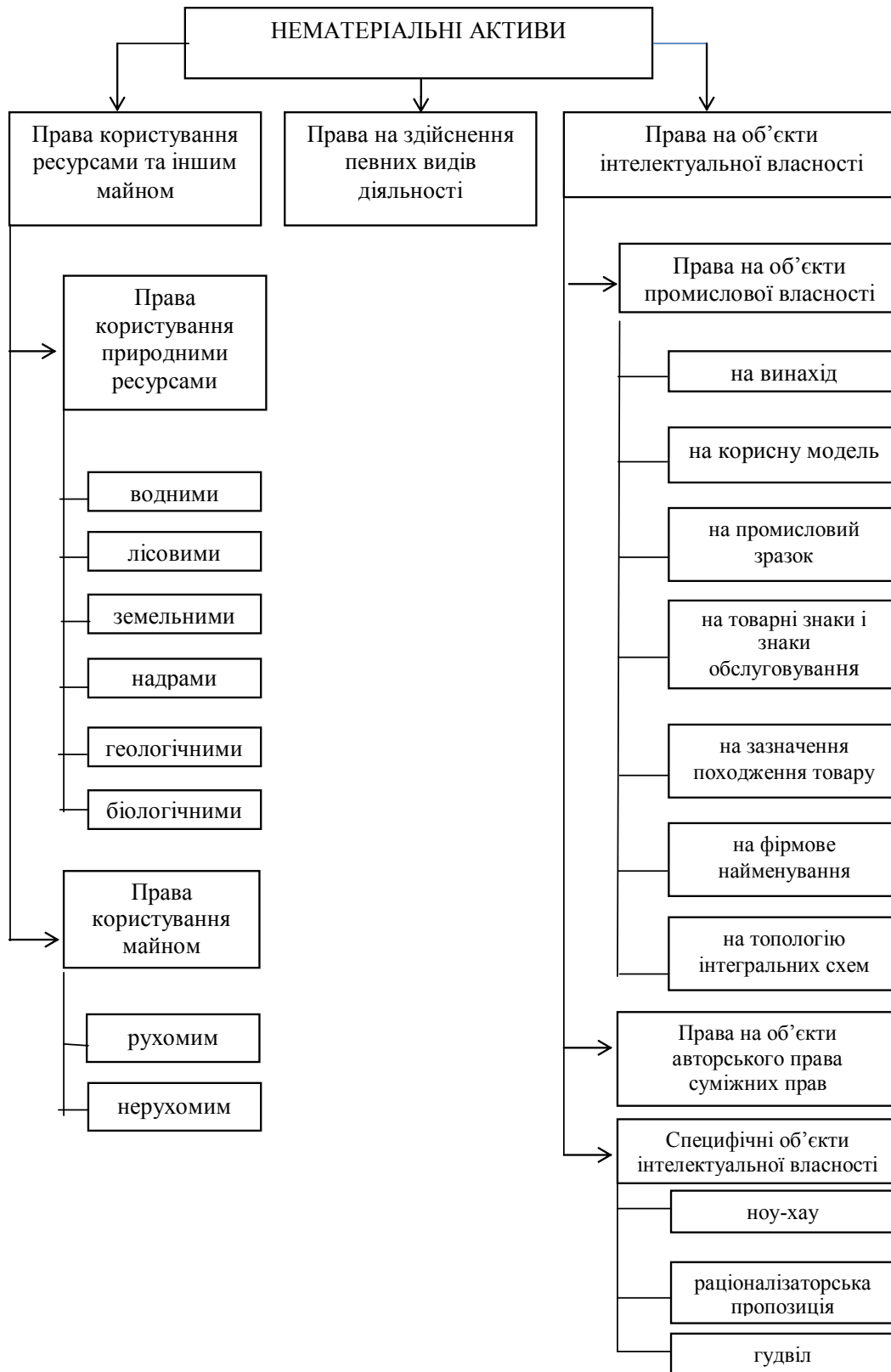

Рис. 1. Класифікація нематеріальних активів за видами

Перспективним напрямом розвитку обліково-аналітичного забезпечення щодо нематеріальних активів є вдосконалення методології їх обліку на основі розробленої класифікації. Це дасть змогу

забезпечити відповідність інформації, що продукується системою бухгалтерського обліку, потребам управлінців щодо нематеріальних активів, що загалом підвищить значимість бухгалтерського

Доповнення до класифікації нематеріальних активів

Класифікаційна ознака	Мета класифікації	Групи нематеріальних активів
<i>Бухгалтерський облік</i>		
За правом власності	Для фінансового обліку джерел утворення нематеріальних активів (джерел формування інтелектуального капіталу).	Майнові права (права на майно), що охороняються ліцензіями, на користування результатами інтелектуальної діяльності; права інтелектуальної власності (на результати інтелектуальної діяльності), що охороняються патентами та авторськими договорами, на володіння результатами інтелектуальної діяльності; права власності на розпорядження нематеріальними перевагами, створеними в процесі власного інтелектуального виробництва.
За правомочністю контролю	Для надання повної та достовірної інформації користувачам фінансової звітності для прийняття рішень.	Нематеріальні активи, придбані (отримані) у формі майнових прав; нематеріальні активи, придбані (отримані) у формі прав інтелектуальної власності; нематеріальні активи, створені в процесі наукових досліджень та розроблення; нематеріальні активи, створені відносинами з клієнтами; нематеріальні активи, створені персоналом.
За перспективами інноваційного розвитку	Для стратегічного обліку	У сфері фінансів; у сфері клієнтів; у сфері внутрішніх бізнес-процесів; у сфері персоналу.

обліку як джерела інформаційного забезпечення діяльності підприємств.

Висновки з проведеного дослідження. Облік нематеріальних активів – це проблема, яка досить актуальна в практиці роботи підприємств. Вона пов'язана передусім з питаннями ідентифікації та класифікації нематеріальних активів, а також способами їх оцінювання. Вплив на теорію та практику бухгалтерського обліку загалом та нематеріальних активів зокрема має його трансформація до міжнародних стандартів. Безсумнівною є необхідність врахування в цих питаннях наявного зарубіжного досвіду, однак з орієнтиром на вітчизняні реалії, а також максимальним наближенням теоретичних надбань до діючої практики.

Дослідження розбіжностей, які існують у нормативно-правових документах щодо визначення поняття нематеріальних активів, обумовлюють потребу внесення змін до них задля встановлення єдиного трактування цієї категорії.

Задля узгодження результатів оцінювання нематеріальних активів варто застосовувати порівняльний аналіз оцінки вартості нематеріальних активів на основі різних підходів, адже так більш достовірно визначається вартість об'єкта оцінювання.

Для потреб обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком суб'єктів господарювання нематеріальні активи слід класифікувати за трьома новими ознаками, а саме за правом власності, правомочністю контролю та впливом на стратегічні результати діяльності суб'єкта господарювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік : підручник. Київ : ЦНЛ, 2005. 632 с.
2. Хорунжак Н.М. Сучасні підходи до категоріального визначення та організації обліку нематеріальних активів. *Регіональна економіка*. 2001. № 2. С. 67–76.
3. Гетьман В.Г., Терехова В.А., Шнейдман Л.З. Финансовый учет : учебник / под ред. В.Г. Гетьмана. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2004. 784 с.
4. Грабова Н.Н. Бухгалтерский учет в торговле : практическое пособие. Киев : Учетинформ, 1996. 382 с.
5. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський облік на підприємствах України з різними формами власності : навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : А.С.К., 1997. 672 с.
6. Завгородній В.П. Бухгалтерський облік в Україні. Київ : А.С.К., 2003. 848 с.
7. Палий В.Ф., Палий В.В. Финансовый учет: учебное пособие. 2-е изд. Москва : ФБК-Пресс, 1998. 295 с.
8. Диба В.М. Облік нематеріальних активів та їхня ідентифікація. *Торгівля і ринок України*. 2010. № 29. С. 473–481.
9. Сатовський В.В. Облік і аудит нематеріальних активів у ринкових умовах господарювання. *Світ бухгалтерського обліку*. 1998. № 5. С. 2–4.
10. Нидлз Б., Андерсон Х., Колдуэлл Д. Принципы бухгалтерского учета / пер. с англ. ; под ред. Я.В. Соколова. 2-е изд., стереотип. Москва : Финансы и статистика, 2004. 496 с.
11. Жук В.М. та ін. Нематеріальні активи в роботі підприємств: правові основи, облік, оподаткування : навчальний посібник / ред. В.М. Жук, Ю.С. Рудченко. Київ : Юрагро-Веста, 2008. 249 с.

12. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи».

13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 8 «Нематеріальні активи» : затверджене Наказом МФУ від 18 жовтня 1999 року № 242.

14. Податковий кодекс України від 11 жовтня 2011 року № 2755-17. URL: <http://rada.gov.ua>.

15. Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності в складі нематеріальних активів : Наказ Міністерства фінансів України від 22 листопада 2004 року № 732.

16. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку нематеріальних активів : затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 16 листопада 2009 року № 1327.

17. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку (П(С)БО) 19 «Об'єднання підприємств» : затверджене Наказом МФУ від 7 липня 1999 року № 163.

18. Шульга С.В. Щодо відображення інвестицій в нематеріальні активи. *Економіст*. 2006. № 1. С. 51–53.

19. Національний стандарт 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007 року № 1185. *Облік і фінанси АПК*. 2007. № 8–10.

20. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : затверджена Наказом Мінфіну від 30 листопада 1999 року № 291.